

Гринюк К. ст. 3-го курсу факультету журналістики; науковий керівник – Мітчук О. А., д.н.соц.ком., професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СУСПІЛЬНІ ЧИННИКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

***Анотація.** У статті розглянуто соціально-інформаційні характеристики української національної публіцистики в контексті подій в Україні періоду кінця XIX – початку XX століття. Зроблено висновок про те, що національна публіцистика створює певні соціокультурні умови для творення болісного, але впевненого поступу розвитку національної свідомості.*

***Ключові слова:** інформація, комунікація, нація, публіцистика, текст.*

***Abstract.** We consider the social and informational characteristics Ukrainian national journalism in the context of events in Ukraine of the late XIX – early XX century. The conclusion is that the national journalism creates certain social and cultural conditions for the creation of a painful but steady progress of national consciousness.*

***Keywords:** communication, journalism, information, nation, text.*

Актуальність теми наукової статті визначається тим, що шляхи і способи людського буття не можуть бути уніфікованими; кожна людина є автономним соціальним феноменом, здатним до вибору, відповідальності, комунікації, пізнання світу і зміни власного буття. Опертися в цьому людина може на фундаментальні феномени: власну націю, ідею свободи, традиції, віру, людина здатна до захисту своєї екзистенції і до її збагачення за допомогою науки, літератури, релігії, мистецтва, філософії. Людина не може стати сама собою, не вступаючи у спілкування з іншими. А тому кожна акція, кожен акт комунікації – це ризик, який може поставити людину в граничну, межову ситуацію, що загрожує втратою екзистенції і самого буття [1, с. 100–110]. Необхідність вивчення суспільних чинників функціонування національної публіцистики є очевидною

Теоретичною базою нашої розвідки стали дослідження українських пресознавців В. Буряка, В. Галич, В. Здоровеги, Н. Зелінської, І. Крупського, В. Лизанчука, А. Москаленка, В. Різуна, Л. Руденко та ін., у яких проаналізовано контекст становлення та розвитку української національної публіцистики, – зокрема, публіцистичного тексту. Ці автори детально аналізують особливості функціонування систем національної публіцистики в умовах становлення та подальшого розвитку національного інформаційного простору,

подані теоретичні засади дискурсу. При цьому детальне дослідження національної публіцистики як виду соціальної інформації та культурного феномену в історичному контексті розвитку цього явища й досі залишається поза увагою науковців.

Мета цієї статті полягає у вивченні функціональних характеристик національної публіцистики як феномену суспільної інформації, що формувався на зламі XIX та XX століття.

Об'єктом наукової розвідки виступає українська національна публіцистика згаданого періоду.

Предметом наукової статті виступає специфіка виявлення чинників соціального навантаження національної публіцистики.

Хронологічні рамки дослідження матеріалу в статті: період кінця XIX – початку XX століття.

Період кінця XIX – початку XX століття уже увійшов у коло наукових досліджень, зокрема, поняттям доби культурно-національного відродження. А, отже, у науці головними залишаються підходи до людського буття як до універсуму сенсів, до обширу життєвого світу людини. Таким і чином, в уяві людини цілий світ постає (принаймні, у своїй ідеальній моделі) як складний структурований всесвіт, що має певну цілісність і водночас відносно автономні елементи, як система взаємин реальних суб'єктів (люди, спільноти) між собою. Такий світ ґрунтується на певних онтологічних підвалинах та ціннісних засадах, які є «своїми» для кожної людини, які перетворюються на настанови її життєбуття [2, с. 27–28].

У цей період культура України продовжувала розвивати народно-демократичні традиції попереднього століття, водночас йшов активний пошук нових форм використання досягнень національної культури. Культура, культурний процес в цілому – це постійне самооновлення, вироблення нових форм вираження, засобів задоволення інтересів і потреб людей залежно від конкретної соціально-економічної ситуації.

Культура як соціокультурне явище – це загальне надбання колективної життєдіяльності людей, але безпосередніми творцями мистецьких цінностей є особистості, адже кінцевий продукт може створити лише індивідуум, і лише потім цей продукт стає надбанням людства. Тому особистість – та рушійна сила, яка творить колективний культурний процес [2, с. 27–28].

Культура, мистецтво, вираження почутті. Кожна із цих категорій має право на самостійне життя, але все ж дозволимо собі вивести узагальнену тезу: культурний процес розвивається впродовж історичного часу виходячи з потреб суспільства за наявності творців, здатних популярно реалізувати у мистецьких формах ідею висунуту суспільством.

Масмо на увазі публіцистику. Цікаво, що із розвитком суспільних відносин розвивається та урізноманітнюється сама філософія національної публіцистики, у національній публіцистиці диференціюється духовна і матеріальна

культура, вона започатковує утворення специфічних вербальних форм із самодостатнім напрямком розвитку і тенденціями до виокремлення в будь-якій сфері культури.

Саме у другій половині XIX–початку XX століття українська публіцистика продовжувала свій прогресивний розвиток, хоч це відбувалось в умовах систематичних заборон. Тому вона не змогла розвиватися за власними, властивими їй еволюційними законами. Українським публіцистам доводилось долати не лише внутрішні суперечності та перешкоди, притаманні для будь-якої письменною культури, а й великий політичний тиск з боку державних – а надто російської – культур. Це пригнічувало творчий потенціал народу, виснажувало духовні сили нації.

Історія української національної публіцистики цього періоду ще раз доводить, що без державності, без політичної, матеріальної, правової підтримки письменною культури нація починає занепадати. Саме це і було характерно для розвитку української культури в цей період. Головним здобутком національної публіцистики можна вважати утвердження письмової комунікаційної культури українського народу, а це стало підґрунтям для становлення державності в роки національно-визвольної революції.

Українська національна публіцистика кінця XIX–початку XX століття, будучи активно дією у тогочасному суспільному просторі, створювала певну ауру інформаційного поля, що було одним із способів існування етнічної культури. Йдеться про те, що саме у публіцистичних текстах – як у формі матеріалізованої людської думки – завжди міститься сукупність інформації, що була об'єктивно необхідною для інформування тогочасної етнічної спільноти. Власне єдність та своєрідність тогочасної національної публіцистики мали наметі забезпечити цілісність культурного надбання української нації.

Адже розвиток інтелектуальних надбань завжди супроводжувався необхідністю доступного висловлення ключових тенденцій розвитку нації. Інтелектуальний образ доби формується із сукупності текстів, написаних й опрацьованих у відповідності до врахувань історичних контекстів. Почесне місце у загальному репертуарі будь-яких видань займала публіцистика. Саме цей вид тексту, виконуючи свою, насамперед, просвітницьку функцію, був і залишається, передусім, комунікативним засобом поширення власного життєвого досвіду авторами, які тією чи іншою мірою можуть вважатись моральними та духовними авторитетами нації [3, с. 1–2].

Олександр Коновець виділив дві функції публіцистичного тексту: філософсько-світоглядну та культурологічну. Якщо перша функція, на погляд вченого, – це певний вид просування, популяризації якихось ідей чи знань, що мають потенційну можливість впливати на формування національного світогляду у зв'язку із виникненням нових потреб *національного мислення*, то друга функція являє собою передачу читачам певних кшталтів

духовних традицій, морально-естетичних цінностей і моральних ідеалів, які сповідує автор, а також спробу залучення читача до естетики наукового пошуку, елемент виховання читача на прикладах життя і діяльності кращих представників вітчизняної культури [4, с. 15].

Адже сама історія функціонування національної публіцистики – це історія багатовікової боротьби передових людей свого часу за свободу висловлювань власних поглядів, за утвердження рідної мови і національного гонору. Все, що ми називаємо людським началом у публіцистичному тексті, постає перед нами, як певне протистояння та збалансування стихійно-природного та нормативно-соціального в людині. Цей момент є принципово важливим для філософського осмислення природи публіцистики, він набув досить виразного виявлення у проблемі письмової культури взагалі. Сьогодні ця проблема постала, як одна з найбільш гострих у цілій низці соціально-гуманітарних наук: у філософії, соціології, психології, культурології. З чим це пов'язано?

Передусім, це було зумовлене значним ускладненням соціально-історичних процесів наприкінці XIX століття, коли через інтенсифікацію економічного життя відбулося зростання соціального спілкування; можна навіть говорити про певну інтернаціоналізацію історії [5, с. 19–21]. Фактично, на землі зникли відокремлені та ізольовані регіони, все людство опинилося втягнутим в єдиний процес всесвітньої історії.

По-друге, внаслідок інтенсифікації соціально-історичних процесів відбулось певне змішування різних культур, народів та етносів, результатом цього, постала криза позиції європоцентризму [6, с. 90–102]. До того часу європейці вважали свою культуру єдиною гідною визнання, найбільш правильною та розвиненою. Відповідно, будь-яка інша культура заслуговувала на увагу лише тою мірою, якщо вона була подібною до європейської культури. Але виявилось, що існують культури, зовсім не схожі на європейську, проте такі, що чудово виконують свою людину формуючу функцію; більше того, ці культури інколи виглядають навіть привабливіші за європейську [6, с. 82–97].

По-третє, саме на зламі XIX–XX століть виявилось, що видатні досягнення європейської культури можуть бути обернені проти людини. Йшлося про досягнення європейської науки, які були втілені у військову техніку та спрямовані на небувале раніше масове знищення людини.

Розглянуті вище особливості культури як суспільно-історичного явища дають можливість зрозуміти, що культуру творять людські особистості, проте, вони вписані в певні спільноти, історичні епохи, певний суспільний процес. Але в становленні та розвитку культури спостерігаються ті самі тенденції, що і в розвитку пізнання та людської особистості, а коли сутність такого явища як культура усвідомлюється, тоді культура існує вже як вагомий впливовий чинник суспільного буття.

Намагання свідомо мислячої інтелігенції писати не вільно і красиво, але й доступно, призводили за найнесприятливіших умов до організації випуску газет та книг.

Результати досліджень української публіцистичної спадщини засвідчують, що національна публіцистика – власне, як феномен, де виявляються особливості та потенції людини, – постає у вигляді сукупності людських соціально-історичних та культурних цінностей. Публіцистика виражає те, що для людини набуває особливої значущості, і те, за чим людина не може розглядати себе і свою життєдіяльність сповненими сенсу та змісту. Саме за певні цінності в суспільстві розгортається боротьба між старим та новим, між справжньою культурою та псевдокультурою. Певні нові завдання, які поставила перед нацією публіцистика кінця XIX–початку XX століття, нові орієнтації, що були висунуті публіцистами того часу, породили нову генерацію інтелектуалів, яка «звіяла бурю в нашій національній житті», «оживила пульс народного життя», як писав І. Франко: «Цих робітників твердої ери в будучину нашої нації» – він назвав «молодою Україною» [7, с. 476].

Взагалі ж, цілком зрозуміло, що справжні культурні цінності орієнтують розвиток національної культури в бік збагачення людини та її проявів, але за конкретних умов суспільного життя буває надзвичайно складно виявити, що саме реально відповідає реальним національним цінностям. На активний розвиток української національної публіцистики як провідної форми соціокультурного процесу кінця XIX – початку XX століття вказує Т. Гундарова, вважаючи, що все це було відтворенням повноцінного національного організму, утвердженням модерної української нації, рухом за пробудження народу, боротьбою за модерну українську суспільність [8, с. 108–113]. І українська нація з великої етнографічної маси народу, придатного, за висловом І. Франка, на «асиміляційну роботу інших націй», ішла до розроблення політичної тактики українського руху, до свідомої політичної діяльності української нації, як «суспільного культурного організму, здібного до самостійного культурного й політичного життя» [9, с. 404].

Знайомство з кращими взірцями національної публіцистики кінця XIX – початку XX століття засвідчує, що це – одна із найбільш яскравих сторінок української культури. Є безліч чинників, під впливом яких видозмінюється національна публіцистика як вид суспільної інформації. Адже у публіцистиці інформація кодується зовнішніми по відношенню до розуміння людиною, що її споживає, структурами. Бажаючи розуміння чужих думок та уявлень того, що автори йому хочуть передати через створені знакові системи, читач об'єктивує ці чужі знання. А це означає, що ці знання, насправді відділяються від читача, набуваючи самостійного, позаособистісного існування. Ці знання стають соціальною інформацією, носієм якої є не один читач-індивід, а суспільна, національно скупчена культура.

«Нині ми розуміємо, – писав І.Франко у 1896 році, що перша і головна основа розвою народного – освідмлення і розбудження мас. Зробити з тих мас політичну силу (а темна маса такою силою не може бути) – ось головна мета, яку поклала собі українсько-руська радикальна партія і до якої по змозі сил іде вона всіма можливими шляхами». А для цього, на його думку, потрібно «організувати віча і збори, проводити виборчу агітацію і працю в громадах, надавати правничу та лікарську допомогу, видавати публіцистику, газету та брошури» [10, с. 100–101].

Висновок. Закономірно соціокультурні традиції, норми, цінності української людини ставали основою формування новоукраїнської політичної й культурної спільноти. Кордони культурного мікросередовища визначаються ступенем безпосереднього входження людини в певні соціокультурні умови, будь то сім'я, колектив, різноманітні суспільні об'єднання. Таким чином, стає зрозумілим, що соціально-інформаційний контекст поняття національної публіцистики уявляється складним, аморфним, багатограним, абстрактним явищем, у той час як мікросередовище, навпаки, є дещо більш конкретне.

Соціальна інформація, відображена у текстах національної публіцистики, має позагенетичний характер. Національна публіцистика утворює специфічно людський механізм її наслідування – соціальну спадковість. Завдяки національній публіцистиці в суспільстві стає можливим історичне накопичення і примноження інформації, що знаходиться в розпорядженні людини як родового феномену.

1. Бадяк В. Українська культура: між Сходом і Заходом. Діалог культур. Україна у світовому контексті. Л.: Світ, 1996. 2. Бичко А. М., Бичко І. В. Прагматизм і духовність – моральні альтернативи. *Зб. наук. доп. та реф. викладів II-ї всеукр. конф. у Кривому Розі*. Вип. 2. Київ – Кривий Ріг, 1997. 3. Популяризація знань в Україні. К.: Знання України, 1992. 4. Коновець О. Ф. Методологічні проблеми популяризації історії науки і К.: Знання України, 1992. 5. Свідзінський А. Культура як феномен самоорганізації. *Сучасність*, 1992. № 4. С. 15 – 21. 6. Розанов В. В. Релігія. Філософія. М.: Наука, 1992. 7. І. Франко. З останніх десятиліть ХІХ в. Повне зібрання творів у 50-и томах. Т. 41. К.: Наук. думка, 1984. 8. Гундарова Т. Суспільно-літературний рух «Молодої України» і проблеми модерної української нації. *Сучасність*. Вип. 3. 1992. 9. І. Франко. З останніх десятиліть ХІХ в. Повне зібрання творів у 50-и томах. Т. 41. К.: Наук. думка, 1984. 10. Франко І. Молода Україна. Л., 1910.